

НОМІНАЦІЯ ЖІНОК У РОДИЛЬНОМУ ОБРЯДІ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

Статтю присвячено аналізу лексико-семантичної групи назв жінок у родильному обряді Східного Поділля, вказано на основні принципи мотивації та види номінації жінок.

Ключові слова: номінація, родильний обряд, східноподільські говірки, диференційна ознака.

Надійним джерелом пізнання складу і структури мовних одиниць, з'ясування їх генези, семантики, реконструкції давніх елементів духовної і матеріальної культури є мова традиційної родинної обрядовості. Одним із найдавніших обрядів, реальне і містичне таїнство якого зумовило табування, евфемізми, умовчання і саме цим приваблює дослідників, є родильний обряд. Номінації та етнолінгвістичному описові родильного обряду різних україномовних територій присвячені праці діалектологів М. В. Бігусяка [1], В. Ю. Дроботенко і З. Л. Омельченко [6], Л. М. Хомчак [11] та етнографів В. К. Борисенко [2], Н. К. Гаврилюк [3; 4], С. Гвоздевич [5] і інш. Поділля представлено в історико-етнографічних дослідженнях Хр. Ящуржинського [12], Є. П. Казимир [8], В. К. Борисенко [2], мовознавчих – Н. Д. Коваленко [9], О. А. Жвавої [7].

Мовне оформлення східноподільського родильного обряду не було предметом спеціального дослідження. Метою статті є системний опис лексико-семантичної групи (ЛСГ) на позначення жінок у родильному обряді Східного Поділля, з'ясування принципів мотивації та видів номінації жінок.

ЛСГ на позначення жінок у родильному обряді утворюють репрезентанти сем 'жінка, яка готується стати матір'ю', 'жінка, яка тільки народила', 'жінка, яка народила вперше', 'жінка, яка народила вперше в дуже молодому віці', 'жінка, яка народила вперше у старшому віці', 'жінка, яка має багато дітей', 'жінка, яка своїм молоком вигодувала чужу дитину', 'жінка, яка народила дитину поза шлюбом', 'жінка, яка немає дітей', 'жінка, яка допомагає породіллі'.

На позначення жінки, яка готується стати матір'ю, у досліджуваних говірках найчастіше вживаються субстантивовані прикметники *ваг'ітна* (Пуг., ВС, Поб., Саль., Джул., Куял., Тарн., Чап., Джур., Тишк., Ват., Й., Пал., Дуб., Апол.), *бе|ремен:а* (Тал., Фур., Пуг., Ор., Тарн., Сем., Чер., ВелМ, Чеч.) і її фонетичні варіанти *б`ер'емен:а* (Кон., ВМ, Тишк.), *би|ремина* (Й.), *бе|ремена* (Верб., Ух., Тан.), *бе|рем'ен:а* (Кис.), *бе^uреме^uна* (Мит.), *бе^uремна* (Рос.), *бе|р'емен:а* (Рах.), *бі|р'емен:а* (Трид.). Рідковживаними є субстантиви, відомі загальнонародній мові та діалектам, *важ^uка* (Фур.), *з'руба* (Пер., Г., Тер., Яг.), *т'аж^uка* (Бок., Пер., Глиб.) та сталі вислови *при на|д'ійі* (Джул., Саль.), *ў по|ложен':і* (Сем.), *ў по|ложен'ійі* (Ор.), *ў по|важному с|тан'і* (Тер.), *с|тала у ва|з'і* (Саль., Кон.), *с|тала ў т'аж'і* (Джул.), *зайшла ў т'аж* (Город.), *плод заплод'ниўс'а* (Чеч.), *маїе на|д'ійу* (Глиб.). Більшість із названих номенів із таким же значенням функціонують у літературній мові та інших говірках: *вагітна* (СУМ, I, 274; СБГ, I, 122; АУМ, I, 346; АУМ, II, 364; 1, 279; 9, 185), *ходити важкою, тяжкою* (ФСУМ, II, 930), *стати у вазі* (АУМ, I, 346; АУМ, II, 364; ФСУМ, I, 64), *при надії* (ФСУМ, I, 523), *бе|ремена* [1, 279; 9, 185], *т'аж^uка* [1, 279; 9, 185], *з'руба* (АУМ, I, 346; СБГ, I, 331; 1, 279), *с|тала ў т'аж'і* [АУМ, I, 346; 1, 279].

Для номінації жінки, яка тільки народила, у говірках досліджуваного ареалу активно функціонує загальнонародна лексема (СУМ, VII, 266; СБГ, III, 345) *пород'іл'а* (Джур., Джур., Дуб., ІБ, Пал., ВС, Х., Тан., Тал., Ват., Кон., Верб., Й., Куял., Тарн., Коч., Чап., Рах., Мих., Дах., Пер., Яг., Пуг., Циб., Тер., Род.) у різних фонетико-морфологічних варіантах *пород'іл':а* (Чер., ВМ), *род'іл'а* (Сем., Бал., Род., Кис., Коч., Чеч., Чап., Тер., Рос., Саль., Мел., Кіл., ВелМ., Кон.), питома лексема *роже'ниці'а* (Лук.), *рожин'ица* (Ор.), *роже'н'ица* (Тишк., Трид.) та узгоджене і неузгоджене словосполучення *сi'ра жінка* (Бок., Чер.), *жінка н'ісл'а родоу* (ВС). Вузьколокальною на території Східного Поділля на позначення жінки, яка народила, є дієслово *зл'агла* (Циб.).

Кількість репрезентантів семени 'жінка яка народила вперше' обмежена: зафіксовано однослівні номени, похідні від *перший*: *первістка* (Яг., Пуг., Бал., Х., Тан., Кон., Тер., Мел., Саль., Ух., Бок., Чеч., Верб., Й., Рос., Тан., Трос., Кібл., Трид., Тан., Тарн., Пал., Мих.), *первородка* (Джур., Апол., Пер., Род., Мит., Кис., Ор., Джур., Тал., Бен., Мих.), *першородка* (ІБ, Тишк., Глиб., Дуб.), демінутив *первісточка* (Сем., Тан.). Як правило, перший раз жінки народжують у молодому віці, на що вказують атрибутиви у словосполученнях *молода жіночка* (Поб.), *молода мама* (Коч., Куял., ВС). У деяких говірках однослівний номен відсутній і сема передається описово *перве дит'а народила* (Циб.), *перве / перше народила* (Ват.).

ДО 'вік' вплинула на появу у складі мікрогрупи опозиції сем 'жінка, яка народжує у дуже молодому віці' : 'жінка, яка народжує у старшому віці', спільними у репрезентації обох сем є лексеми *мама* (Сем.), *род'іл'а* (Бал.).

Для передачі першої семи у досліджуваних говірках найчастіше зафіксовано словосполучення з атрибутивами *рання, молода, юна, малолітня, неповнолітня*, що вказують на вік жінки *ран'а жінка* (Джур.), *ран'а жінка* (Пал.), *молода мати* (Коч.), *молода мама* (Чап., Рах., ВС, Мит., ВелМ., Рос., Кіл., Бен., Тал., Апол., Трид.), *молоден'ка мама* (ВМ, Лук., Дуб., Мих.), *молоден'ка мат'ір* (Циб.), *йуна мама* (Х.), *молода род'іл'а* (Кис.), *малол'ітн'а мама* (Тишк.), *не'поўнол'ітн'а мама* (Джур.) ти іменник прикметникового походження *молода* (ІБ, Ват., Куял., Тан.). В окремих говірках для підсилення ознаки використовують прислівник *дуже* або частку *ще* : *дуже молода* (Мел.), *ше дитина* (Бок.). Однослівні номени представлені композитами *малородка* (Ор.), *скороспелка* (Трос.), *малол'етка* (Ух., Тер., Чеч., Яг.), перша основа яких містить вказівку на вік жінки, та іменниками *молодуха* (Кон.), *первістка* (Верб., Й., Саль., Бал.).

Щоб прокоментувати семантичні відтінки репрезентантів, мовці вдаються до дискурсивної чи пропозитивної номінації *молода мама / йакишо у молод'і роки привела дитину / дуже молоден'ка* (Бен.), *не' жінка / а зелин'* (Тарн.), *ў молодому віці на'роджує / так йак ти'пер ў три'нац'ат' чи п'ятнац'ат' год /то водна ше са'ма не ў м'іє об'їти до п'ут'а / а йак народила дитину / то й'її т'реба / шоб бат'ки не відходили від нейї / помагали й'її / бавити / не'ли'нати / і шоб са'му й'її бавили* (Тарт.).

На позначення жінки, яка народжує перший раз у немолодому віці, вживаються лексема *старородка* (Кон., Ор., Апол.) та словосполучення з атрибутивами *стара, старша, пожила, прожила* і лексемами *мама, мамка, першородка, пород'іл'а, род'іл'а: старша першородка* (Джур.), *стара первородка* (Джур.), *стара мама* (Кис., ВС, Яг., Рос.), *стара мамка* (Дуб.), *стара пород'іл'а* (Саль., Трос.), *стара род'іл'а* (Тарн.), *прожила мама* (Х.). В окремих говірках сему може передавати один із компонентів словосполучення: *род'іл'а* (Сем.), *стара* (Кон., Ух., ВМ, ІБ, Кібл.), *пожила*

(Коч., Чап.), *мама* (Гран., Трид.), *ў німолодому в'іц'і* (Род.). Частотністю позначене стійке словосполучення *с'тара д'ева* (Бал., Циб., Бен., Чер.), *с'тара д'іўка* (Пал., Тал.), яке загальнонародній мові, як і більшості східноподільських говірок, відоме на позначення дівчини, яка пізно вийшла заміж або взагалі не вийшла. Описові номінації *п'ізн'і роди ў с'тарих ро'ках* (Лук.), *ж'інка / це уже тоді йак по'жили / це йім до триц'ати рок'іў* (Поб.), *с'тарен'ка / йак йії під год сорок / сорок'іят'* (Тарн.) представлені спорадично. До номінації за допомогою тексту мовці звертаються тоді, коли треба пояснити відсутність однослівної назви: *не^у могла родити / а тоді у Бога п'росит милоствини і Бог да'їе дитину* (Й.), *коли получилос' зап'л'іднен':а тоді народила / бо йе шо доўго не'має д'ітеї а на с'тар'іст' йе* (Мел.), *йакшо ў с'таршому в'іц'і роде ў першій раз / то вона дуже пирижи'ває / то'го шо ў молодому в'іц'і народити дитину / ж'інка / сама мама ше здоровен'ка / молоден'ка і шустра / а коли ў по'хилому / ну так за т'риц'ат' в'іс'ім / за сорок / за сорок два / це ўже дуже т'аж кі роди / трудношч' і* (Тарт.).

На позначення жінки, яка часто народжує, у досліджуваних говірках вживають вільні словосполучення *багато'д'ітна мати* (Джур.), *багато'д'ітна мати* (Трос., Дуб., Х., Лук., Тарт.), *багато'д'ітна мама* (Трид., Гран., Мит., ВС), *багато'д'етна мати* (Яг.), *много'д'етна мат'* (Тишк.) або субстантивовані прикметники *багато'д'ітна* (Й., Бок., Тарн., Ух., Чап., Рах., Мих., ВелМ., Род., ІБ, Ват., Глиб., Апол., Гран., Бал., Тал., ВМ, Пуг., Тан., Кон., Циб.), *багато'р'ідна* (Коч.), *много'д'ітна* (Ух., Чеч., Кис.), *много'д'ітнаїа* (Сем.), *много'д'етна* (Куял., Ор.). Лише в одній говірці зафіксовано складний іменник *много'родка* (Джул.).

Номінації за допомогою стійких порівнянь *йак к'вочка* (Циб.), *йак кролиц'а* (Бок., Трид., Пал.) інколи згортаються до однослівних вторинних номенів із яскраво вираженою суб'єктивною негативною оцінкою: *к'вочка* (Циб.), *кролиц'а* (Джул., ВМ), *королиц'а* (Джул., Кон., Трид.), *королиха* (Тарн., Ор.). Суфіксальні іменники на позначення людини, як зазначає В. Лєснова, сприймаються як прізвиська і при негативній характеристиці ображають людей [10, 52]. Окремі репрезентанти у говірковому мовленні перейняті із офіційно-ділової сфери *мати ге'ро'йін'а* (Джул., ВС, Лук.), *мама ге'ро'йін'а* (Рос.), *мат' г'іро'йін'а* (ВелМ.), *мат' ге'ро'йін'а* (Пал., Мит., Трос., Пуг.), *ге'ро'йін'а* (Тарн.). Композит ситуативно передає різне ставлення до багатодітних матерів: *йак'а много'д'ітна / називайіц'а мат' / ге'ро'йін'а / йі'йі платили на 'кажду дитину* (Бен.), *мати ге'ро'йін'а ба'гато д'ітеї при'вела і вигодувала* (Тал.). В деяких говірках паралельно із однослівними номенами чи словосполученнями зафіксовано описові форми *на'роджує часто* (Род.), *водит д'ітеї с'кіки Бог даў* (Тарт.), *воде йак к'вочка / хоче ве'лику с'ім'йу* (Циб.), *част'і роди* (Джур.), *част'і д'іти* (Кібл.), *ў нейі д'ітеї ба'гато* (Мих.), *на'роджує ба'гато д'ітеї* (Саль.), *добра мама / часто родит'* (Кис.), *раз ў р'ік* (Гран.), *хоче ба'гато д'ітеї та і часто воде д'ітки* (Циб.), *має р'ік по р'ік / одне за д'ругим* (Тер.) та паремії *йак р'ік так при'в'ід* (Кис.), *мамка поў'ниц'а / це ў'сен'кі д'іти* (Мел.).

Окрему мікрогрупу утворюють назви жінки, яка своїм молоком вигодувала чужу дитину. Про особливу роль такої жінки в житті немовляти свідчать лексеми і словосполучення, якими мовці її номінують *мамка* (Джул.), *мама* (Сем., Тал.), *мати* (ІБ), *д'руга мат'ір* (Мих.), *д'руга мати дитини* (Пал., Бен.), *д'руга мама* (Мит., Тер., Чер.), *при'ємна мама* (ВС), *названа мама* (Рос.), *багато'д'ітна мати* (Трид.). До складу мікрогрупи також входять лексеми, похідні від *годувати* *годувал'ниц'а* (Род., Чер.,

Джур.), *огодованка* (Ор.), *гудованка* (Мел.), *підгодовує* (Тарн.), *кормити кормител'ка* (Бок.), *корміл'иц'а* (Лук., Ват.), *кормл'ашча* (Тарн.), *кормл'ача* *мама* (Саль.), *корм'йашча мат' чужих д'ітей* (Пуг.), *кормилиц'а* (Тан.). Лексема *годованка* у досліджуваних говірках є багатозначною, оскільки реалізує ще й сему 'дитина, взята у сім'ю на виховання із дитячого будинку'. В окремих говірках зафіксовано пропозитивні номени, що функціонують як дублети до словосполучень *ичаслива мати* / *має молоко* / *і дл'а сво'їейі дитини і дл'а чужойі* (Кис.), *багата* *мама* / *бо ў нейі було багато молока* / *во'на годувала і сво'їу дитину і чужу* (Бал.), *молошина* / *шо багато молока ў нейі* (Кібл.).

Народна мораль завжди засуджувала жінок, які народжували дитину поза шлюбом, що в свою чергу відбилося на їх номінації: *погане слово* / *ну йак во'на може з'вац'а* (Сем.), *поганим словом на нейі ка'зали* / *ні'кра'с'івим* (Бен.), *йак х'т'или так і ка'зали* / *бе"совісна* (Циб.), *шл'ушки теп'ерки вод'ат' / во'ни ж" с'ц'ого живут / оце / йак почали з'рош'і да'вати / і вод'ат' д'іти / оце ота'к і д'і'чата / теп'ер уже на них н'іх'то н'і'чого не" каже* / *то ран'ше були покритки / по'зорно було / по з'рамотному во'на мама оди'ночка / а по не'з'рамотному нагул'ала байстру'ка* (Чер.). Найбільш уживаною у досліджуваних говірках є загальнонародна лексема (СБГ, III, 278; СУМ, VII, 49; Арк., II, 66; Онишкевич, ч. II, 103) *покритка* (Кис., Ор., Мел., Коч., Чеч., Куял., Фур., Чап., Мих., ІБ, Джул.) та її акцентуаційний варіант *покритка* (Кон., Верб., Тарн., Рах., Мит., Лук., Пер., Тал., Ват., Апол., Трид., Дуб.), які поки що чітких ареалів не показують. Цікаво, що у східноподільських говірках лексема *покрита* вживається на позначення одруженої жінки взагалі і зокрема у етапі покривання у весільному обряді, а її суфіксальний дериват *покритка* – на позначення неодруженої жінки, яка народила дитину *покритка покрилас'а без в'іс'іл'а* (Фур.). В окремих говірках зафіксовано атрибутиви *пуста* (Бок.) та описові форми *розп'усна привела байструка* (Глиб.), *шо народила байструка* (Трид.). Решта лексем мотивовані дієсловами гуляти *нагул'ала* (ВС, Рос., Тан.), *гул'ашча* (Саль., Ух., Бок., ВС, Пуг.), бродити – *бродлива* (Пал.), віятися – *по'в'їа* (Яг., Пал.). Композити *мат' од'іночка* (ВелМ., Джур.), *мама оди'ночка* (Чер.) постали у говірках під впливом офіційно-ділової сфери. Соціальні зміни у суспільстві, складна демографічна ситуація змінили ставлення мовців до жінок, які народили і виховують дітей без шлюбу: *покритка колис' ка'зали / а те"пер так н'іх'то не" каже* (Дуб.).

Мікрогрупа назв жінки, яка не має дітей, включена до складу лексико-семантичної групи з логіко-понятійної точки зору. Такі жінки, які не пізнали радисть материнства, викликають співчуття у інших: *на нейі чос' / йак нидо'вол'ств'їє було* (Бен.), *кажут / шо з'горе / не'має д'ітей* (Кібл.), *х'вора жінка* (Пал.). Тому мікрогрупа є малорепрезентативною порівняно з іншими. До неї входять прозоро мотивовані субстантивовані атрибутиви з префіксом *без-*: *бе"сп'л'ідна* (Бал., Яг., Чеч., Рах., ВелМ., Мит., Лук., Пуг.), *би'с'п'л'ідна* (Ух.), *бе"сп'л'ідна* (Кон., Джул., Чап., Кібл.), *би'сп'л'одна* (Ор., Коч., Тишк., Куял., Бен.), *бе"з'д'ітна* (Сем., ВС, Циб., Верб.), *би'з'д'ітна* (Тарн., Апол., Ват.), словосполучення із такими ж залежними словами *бе"сп'л'ідна жінка* (Джур.) та описові форми, у структурі яких є заперечення: *ні'ма д'ітей* (Тан.), *ні'має д'ітей* (Мих.), *жінка / йака не" має д'ітей* (Дуб.), *жінка / йака не родит* (Саль.). Субстантивовані прикметники *йалова* (ВМ, Джул., Мел., Рос.), *пуста* (Глиб., Яг., Ор., Трид.), *порожн'а* (Пер.) мають негативну конотацію. У досліджуваних говірках лексема *йалова* активно функціонує на позначення корови, яка не телилась, кози, яка не дала потомства, капусти, яка не склалася в головку, картоплі, яка має тонкі пагінці.

Ще одним учасником родильного обряду є жінка, яка допомагає тій, яка народжує. До неї було ряд вимог – вона повинна бути досвідченою, віком 50- 60 років, мати власних дітей, знати молитви, допомагати породіллі після пологів: *баба пови'туха/ на це да'ваўс'а дар Божий* (Кис.), *це ста'ра ж'інка дос'в'ічена* (Трос.), *прин'імає роди / куп'нає дитину* (Джур.), *баба пови'туха допома'гає ж'інці на'роджувати / пома'гала у вибор'і імен'і / і ў хрешчи'н'і / і пост'рижинах / вона шчи'талас'а г'лаўнойу ж'інкойу на сел'і / іі'їі за'прошували на ўс'і йўв'ілеїн'і / с'і'меїн'і с'в'ата* (Джул.), *баба може при'мати ц'і'роди / т'іки та ў йа'койі на це йе дар / йа'ка про'жила* (ВелМ.), *шо Бог зна'н':ами над'і'ліў* (Лук.).

ДО 'вік' і 'дія' зумовили появу композитів на позначення жінки, яка приймає роди. Незважаючи на часту фіксацію і збереження у свідомості мовців відходять на периферію лексико-семантичної системи мови, що пов'язано з позалінгвальними чинниками, загальноновживані назви *баба пови'туха* (Топ., Яг., Сем., ВС, Тал., ВМ, Дах., Х., Джул., Чер., Саль., Верб., Коч., Трос., Куял., Бок., Чеч., Рах., Кібл., Ват., Мит., Рос., Трид., Лук., Мих.), *баба б'ранка* (Ор., Кис., Мел., ВелМ), *баба ше"п'туха* (Пал.), *баба род'іл'на* (Коч.). Інколи вживається лише перша або друга основа композитів: *баба* (Фур., Тан., Коч., Ор., Тал.), *пови'туха* (Топ., Кон., Тишк., Пуг., Чап., Тарн., Ух., Верб., Мел.), *б'ранка* (Глиб.). Ці номени мають прозору мотивацію *баба пови'туха / вона бе'ре і пови'ває* (Мел.), *баб"ка б'ранка / бо б'рала роди* (Тер.). Знання, вміння баби-повитухи для породіллі мали велике значення, адже від цього залежало здоров'я її і дитини, тому таких жінок у селі дуже шанували: *баба / це друга мати* (Пал.), *бабу пови'туху частували вином / да'вали йі'їі хл'іби'н'а / або хус'тинку / або руши'чок / мо ше йі'їі могли да'вати / цу'керок / чим могли тим і 'д'акували* (Рос.), *кожен р'ік дитина ни'се три кала'чі до цейі'їі баби вс'іг'да* (Лук.). Ставлення до такої жінки позначилося і на її номінації. У багатьох говірках мовці використовують демінутиви *баби'а* (Рах.), *баб"ка пови'туха* (Кон., Род., Й., Джур., Тишк.), *баб"ка* (Бен., Сем., Циб., Джур.), *баб"ка б'ранка* (Тарт., Джур., Тер.), *баб"ка пови'тушка* (Дуб.). Нові іншомовні лексеми *аку'шерка* (Джур., Тишк., ВС, Дах., Бал., Поб., Куял., ВелМ., Пуг., Лук.), *фел'дшер*, засвоюючись народною мовою, зазнають зміни формальної структури *оку'шарка* (Сем.), *ку'шорка* (Тал., Г.), *фел'шер* (Рос.).

Найпродуктивнішими принципами номінації жінок у родильному обряді Східного Поділля є:

- 1) дія → діяч: *пови'туха, б'ранка, ше"п'туха, покритка, кор'мител'ка, гу'дованка, род'іл'а, пород'іл':а, роже"ниці'а*;
- 2) зовнішня ознака → назва особи: *важ"ка, г'руба, т'аж"ка, стала ў т'аж'і*;
- 3) вік → назва особи: *ста'ра род'іл'а, про'жила мама, не"поўно'л'ітн'а мама, моло'ден'ка мама, дуже моло'да, по'жила, мало'л'етка*;
- 4) вік, дія → діяч: *малородка, старородка, скорос'пелка, баба б'ранка, баба ше"п'туха*;
- 5) кількість пологів → назва особи: *много'д'ітнаїа, много'д'ітна, багато'д'ітна ж'інка, перв'істочка*;
- 6) кількість пологів, дія → діяч: *не"рво'родка, не"ршо'родка, много'родка*.

У номінації жінок у родильному обряді східноподільських говірок найчастотнішою є лексична номінація, виражена іменниками, субстантивованими прикметниками, словосполученнями. Пропозитивні номени – образні вислови та описові форми, побудовані за структурою складнопідрядного речення. Додаткові елементи семантики назви передають дискурсивні номени, які, як і препозитивні номени, вживаються паралельно із однослівними назвами.

Умовна назва скорочень назв населених пунктів

Апол. – Аполянка Уманського Черкаської; Бал. – Балта Балтського Одеської; Бен. – Бендзарі, Балтського Одеської, Бок. – Бокове Балтського Одеської, Верб. – Вербка Крижопільського Вінницької, ВМ – Велика Мечетня Кривоозерського Миколаївської, ВелМ – Велика Мочулка Теплицького Вінницької, Ват. – Ватутіно Звенигородського Черкаської, Глиб. – Глибочок Котовського Одеської, Гран. – Гранів Гайсинського Вінницької, Г. – Городецьке Уманського Черкаської, Дах. – Дахталія Крижопільського Вінницької, Джул. – Джулінка Бершадського Вінницької, Джур. – Джурин Шаргородського Вінницької, Дуб. – Дубиново Савранського Одеської, ІБ. – Іванівка Білоцерківського Київської, Й. – Йосипівка Ульянівського Кіровоградської, Кібл. – Кіблич Гайсинського Вінницької, Кис. – Кисляк Гайсинського Вінницької, Кон. – Конела Жашківського Черкаської, Коч. – Кочержинці Уманського Черкаської, Куял. – Куяльник Котовський район Одеської, Лук. – Луківка Катеринопільського Черкаської, Мел. – Мелешків Гайсинського Вінницької, Мит. – Митків Гайсинського Вінницької, Мих. – Михайлівка Гайсинського Вінницької, Ор. – Орлове Новоархангельського Кіровоградської, Пал. – Паланка Уманського Черкаської, Пер. – Перейма Балтського Одеської, Поб. – Побійна Жашківського Черкаської, Пуг. – Пугачівка Жашківського Черкаської, Рах. – Рахнівка Гайсинського Вінницької, Рос. – Росоша Теплицького Вінницької, Род. – Родниківка Уманського Черкаської, Саль. – Сальово Гайворонського Кіровоградської, Сем. – Семирічка Гайсинського Вінницької, Тал. – Тальянки Тальнівського Черкаської, Тан. – Танське Уманського Черкаської, Тарн. – Тарнава Монастирищенського Черкаської, Тарт. – Тартак Чечельницького Вінницької, Тер. – Тернівка Бершадського Вінницької, Тишк. – Тишківка Добровеличківського Кіровоградської

Топ. – Тополі Гайворонського Кіровоградської, Трос. – Тростянець Тростянецького Вінницької, Трид. – Тридуби Кривоозерського Миколаївської, Фур. – Фурманка Уманського Черкаської, Ух. – Ухожани Балтського Одеської, Х. – Хижня Жашківського Черкаської, Циб. – Цибулів Монастирищенського Черкаської, Чап. – Чапаївка Монастирищенського Черкаської, Чер. – Черповоди Уманського Черкаської, Чеч. – Чечелівка Гайсинського Вінницької, Яг. – Ягубець Хрестинівського Черкаської.

Джерела

Арк. – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1-2; АУМ – Атлас української мови: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 1. – 1988. – Т. 2; СБГ – Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. – К.: Наукова думка, 1996–1997. – Т. 1-4; СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI; Онишкевич – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч. I–II.

Використана література:

1. Бігусяк М. В. 3 лексика родильного обряду у гуцульських говірках // Український діалектологічний збірник. Кн. 3 / Упоряд., передм. П. Ю. Гриценка. – К.: Довіра, 1997. – С. 293-302.
2. Борисенко В. К. Родильні звичаї та обряди // Поділля: історико-етнографічне дослідження / Артюх Л. Ф., Балушок В. Г., Болтарович З. Є. та ін. – К.: Доля, 1994. – С. 211-217.
3. Гаврилюк Н. К. Досвід історико-етнографічного картографування родильних звичаїв та обрядів українців // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 1. – С. 18-27.
4. Гаврилюк Н. К. Картографирование явлений духовной культуры (По материалам родильной обрядности украинцев). – К.: Наукова думка, 1981. – 273 с.
5. Гвоздевич С. Архаїчні елементи у родильній обрядовості поліщуків (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.) // Полісся: мова, культура, Історія. – К., 1996. – С. 247-251.
6. Дроботенко В. Ю., Омельченко З. Л. Словник родинної обрядової лексики східностепових українських говірок // Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. – Вип. 2. – Донецьк, 1996. – С. 264-269.
7. Жвава О. А. Лексика родильного обряду у говірках наддністрянсько-подільського суміжжя // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. Вип. 16. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 508 с.

8. *Казимир Е. П.* Из свадебных, родинных и похоронных обычаев Подольской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – № 1-2. – С. 210.
9. *Коваленко Н. Д.* Фраземіка родильних обрядів у говірках волинсько-подільського суміжжя // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М. Я. Плющ. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3, кн. 2. – С. 183-191.
10. *Лескова В. В.* Номінація рис людини в українських східнослов'янських говірках: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 193 с.
11. *Хомчак Л. М.* Проблеми дослідження родинно-обрядової лексики в надсянських говірках // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М. Я. Плющ. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3, кн. 2. – С. 145-152.
12. *Ящуржинский Хр.* Поверья и обрядности родин и крестин // Киевская старина. – 1893. – № 7-9. – С. 73-83.

The article presents the lexical and semantic analysis of women's names in maternity ritual in the dialects of Eastern Podillya, the main principles of motivation and kinds of women's names are describes.

Key words: nomination, dialects of Eastern Podillya, maternity ritual, differentiating peculiarity.

Панченко Ю. В.

ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ У 20-30-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена аналізу джерел розширення і збагачення лексичного складу української літературної мови у 20-30-і рр. ХХ століття. Виявлено основні тенденції і шляхи поповнення мови, простежено вплив процесу словникових змін на мовотворчість письменників означеного періоду.

Ключові слова: лексичний склад мови, термінологічна лексика, іншомовні слова, розмовна лексика.

Всебічний аналіз функціонування лексики літературної мови конкретного історичного періоду неможливий без дослідження таких чинників, як суспільно-історичні зміни та певна внутрішня схема розвитку мови.

Реформа 20-30-х рр. в Україні була спрямована на відродження і розвиток національної культури. Політика коренізації (українізації) мала величезний вплив не лише на фактичний стан речей, але й на свідомість людей: змінилося ставлення народу до себе як до нації. Усвідомлення власної значущості вело до розуміння ваги ролі національної мови в процесі відродження культури.

Культура, а отже, і мова почали розвиватися у двох основних напрямках. Відродження “знизу” зумовило посилення інтересу до фольклору і народних традицій. У той же час взаємодія з європейськими мовами – спочатку через російську, а потім безпосередньо інтернаціоналізація, – спричинили поповнення лексичного складу української мови великою кількістю іншомовних слів.

Народну мову як одне з джерел збагачення унормованої літературної розглядали у своїх працях такі вчені, як О. Синявський, М. Сулима, О. Курило, І. Огієнко,